gebruik van letterkunde in het lager onderwijs is een vondst. Metend met een ruime maat treft Johannes 'letterkunde' aan binnen de lagere school: bij het kennismaken met Bijbelteksten, tijdens de leesles, in het schrijf-, stel- en grammaticaonderwijs en zelfs in de aardrijkskunde-, geschiedenis- en godsdienstlessen. Het gebruik maken van literaire teksten bleef gehandhaafd in het voortgezet onderwijs. Daar waren dus al die bloemlezingen en literatuurgeschiedenissen voor nodig! En: discussie over Thorbeckes wetgeving deed zich nauwelijks voor, omdat literatuuronderwijs *in zekere zin* al bestond voor 1863. In zekere zin, want bij het voorgeschreven literatuuronderwijs dacht men vooral aan *literatuurgeschiedenis*, iets wat blijkt uit officiële formuleringen in uitvoeringsbesluiten en examenreglementen in het spoor van Thorbeckes wetgeving.

Het onderzoek van Johannes leidt tot correcties op de bestaande beeldvorming over ons literatuuronderwijs. Johannes stelt bijvoorbeeld de vraag of de institutionalisering daar louter een verrijking was. Door de wettelijke regeling 'raakte het onderscheid tussen het "eigenlijk", historisch gerichte literatuuronderwijs enerzijds, en alle andere vormen van literatuurgebruik in het onderwijs anderzijds, geformaliseerd tot een kloof tussen beide' (p. 102). Dat literaire teksten toch bleven opgenomen in leesboeken voor de lagere klassen, kun je zien als een poging de kloof te overbruggen. Die 'vorm van burgerlijke ongehoorzaamheid', zoals Johannes dat geestig noemt, komt voort uit een grote mate van consensus die bestond over het schoolvak Nederlands. Zelfs denkbeelden van Van den Bosch en Buitenrust Hettema wijzen eerder op continuïteit in de ontwikkeling van het negentiende-eeuwse literatuuronderwijs, dan op de vernieuwing, waar hun faam op is gebaseerd. Dat komt ook doordat inmiddels met 'letteren' voortaan uitsluitend 'literatuur' werd bedoeld, een verenging van het begrip die de kans op actieve participatie aan de letteren door scholieren twijfelachtig maakte. Zo'n opvatting roept zelfs de vraag op naar de bestaansgrond van literatuuronderwijs, meent Johannes. Hij wijst er verder op dat er keuzes moesten worden gemaakt uit verschillende benaderingen van het lesmateriaal. Meestal betekende dat het verleggen van accenten, iets wat Johannes ook herkent in discussies aan het einde van de twintigste eeuw. In zijn ogen heeft het vaderlandse literatuuronderwijs dan ook nauwelijks een eigen identiteit.

Gerard de Vriend

Olf Praamstra, *Busken Huet. Een biografie*. Amsterdam: SUN, 2007. – 943 pp. ISBN 978 90 8506 409 1 (geb.), 978 90 8506 410 7 (paperback).

De schrijversbiografie is in de neerlandistiek meer dan ooit geliefd. Kon Jan Fontijn in 1992 in zijn studie over *De Nederlandse schrijversbiografie* (1992) al ruim zeventig titels opnemen, sindsdien hebben levensbeschrijvingen van onder meer Herman Gorter (1992), Cola Debrot (1994), Hans Andreus (1995), J. Slauerhoff (1995), J.A. Alberdingk Thijm (1995), Henriette Roland Holst (1996), Frederik van Eeden (1996), Hendrik Marsman (1999) en Annie M.G. Schmidt (2002) het licht gezien. Ook het in 1991 opgerichte *Biografie Bulletin* en de activiteiten van de bij de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde aangesloten *Werkgroep Biografie* geven blijk van een hernieuwde belangstelling voor het genre. Het werd tijd dat ook aan de invloedrijkste en strengste criticus van de negentiende eeuw een nieuwe biografie werd gewijd, want van de vier tot dusver bestaande levensbeschrijvingen dateerde de meest recente uit het jaar 1949, en sindsdien heeft het onderzoek niet stilgestaan. Als geen ander heeft Olf Praamstra in zijn publicaties, waaronder het proefschrift *Gezond verstand en goede smaak* (1991), het beeld op heel wat punten meer reliëf gegeven. In *Busken Huet. Een biografie* heeft Praamstra niet alleen bevindingen van de afgelopen decennia in een levensverhaal samengevat, maar worden wederom op basis van bronnen- en archiefonderzoek een aantal nieuwe inzichten gepresenteerd.

Het veelzijdige leven van Conrad Busken Huet kent een aantal duidelijke, soms dramatische cesuren, die meestal gecombineerd gingen met verhuizingen en nieuwe werkkringen. Deze bleken voor de indeling van de biografie een goede leidraad te zijn. In deel I, 'Jeugdjaren' (1826-1851), gaat het om de geboorte uit een voorgeslacht van Waalse predikanten, de jeugd en schooljaren in Den Haag, de studie theologie te Leiden en het korte verblijf te Lausanne. In 1851 volgt de beroeping naar de Waalse gemeente te Haarlem, alwaar Busken Huet tien jaar als predikant werkzaam is geweest. Uit deze tijd dateren zijn eerste geruchtmakende recensies (o.m. van Bilderdijk) en de kennismaking met Potgieter (II, 'Predikant', 1851-1862). Vanaf 1862 is de auteur werkzaam als eindredacteur van de *Opregte Haerlemsche Courant* en als recensent bij *De Gids*. Na de befaamde *Gids*-crisis van 1865 raakt hij steeds meer 'vastgelopen' (III: 'Criticus', 1862-1868). Hij verlegt zijn werkterrein naar Nederlands-Indië, alwaar hij redacteur van de *Java-Bode*, later van het *Algemeen Dagblad van Nederlandsch-Indie* is (IV, 'Journalist in Neder-

lands-Indië', 1868-1876). Als welgesteld heer keert hij terug naar Europa, en vestigt zich met vrouw en kind te Parijs. Uit zijn laatste levensjaren dateert de brede cultuurhistorische studie *Het land van Rembrand*. Op 1 mei 1886 overlijdt de schrijver op zestigjarige leeftijd aan zijn schrijftafel (V, 'Letterkundige te Parijs', 1876-1886). In een beknopt slot gaat Praamstra in op de directe reacties op Huets overlijden in Nederland en op de verdere lotgevallen van diens weduwe Anne en zoon Gideon.

Meer dan in voorgaande biografieën was het uitgangspunt de schrijver te portretteren als kind van zijn tijd en in zijn wisselwerking met de negentiende-eeuwse maatschappij. Huets betrokkenheid bij tijdschriften en kranten en zijn (veelal complexe en ambivalente) relaties met literaire figuren als Da Costa, Potgieter, Multatuli, Bosboom-Toussaint , Vosmaer en Van Vloten worden zorgvuldig beschreven. Die aandacht voor de sociaal-historische contekst spiegelt zich ook in de heldere uitleg van zaken als het Saint-Simonisme, het modernisme in de theologie, de Atjeh-oorlog alsmede in een fraaie en aan de hand van goedgekozen bronnen geschreven reeks portretten van steden als Den Haag, Leiden, Haarlem, Batavia en Parijs. Mede daardoor is het lijvige boek (de gebonden editie weegt bijna anderhalve kilo) ook goed aan te bevelen als boeiende introductie op het literaire en sociale leven van de negentiende eeuw in Nederland en Nederlands-Indië.

Het is onmogelijk een gecompliceerd en niet van arrogantie gespeend karakter als Huet uitsluitend neutraal of in termen van bewondering te beschrijven; de biograaf kan er niet omheen partij te kiezen. Voor Praamstra is Busken Huet op de eerste plaats een hyper-intelligent, stilistisch ongeëvenaard en met buitengewone werkkracht begiftigd auteur, die door een fatale mengeling van goede bedoelingen en volslagen gebrek aan tact en inlevingsvermogen (en een even groot gemis aan zakelijk en politiek inzicht) keer op keer met zijn omgeving in conflict kwam en meer dan eens in zijn leven is 'vastgelopen'. Daarbij vormde zijn gezinsleven de idylle die hem de kracht schonk om de veelal vijandige buitenwereld het hoofd te bieden.

Een belangrijke verdienste van deze biografie (alsmede van ander werk van Praamstra over Huet) is dat ze geschreven is vanuit de bronnen zelf. Bij het werken aan deze publicatie is er wederom mooi materiaal naar boven gekomen, bijvoorbeeld een schriftje van de jeugdige Gideon over Italië, dat een fraaie tweede stem biedt bij *Van Napels naar Amsterdam*. Voor het vinden van biografische elementen is ook origineel gebruik gemaakt van het fictieve werk dat Busken Huet in zijn jeugdjaren en op latere leeftijd heeft geschreven. Minder prominent dan dit soort bronnen is de secundaire literatuur aanwezig: wie bijvoorbeeld wil weten op welke detailpunten De Vooys' beknopte biografie afwijkt, moet onderzoek doen, want de polemiek met oudere biografieën is impliciet gehouden. In hoofdstuk acht ontbreekt bij de beschrijving van het congres van de *Association pour le progrès des sciences sociales* (1864) zelfs de verwijzing naar Praamstra's eigen proefschrift. Ook studies als die van Streng en Johannes worden in de literatuuropgave niet vermeld.

Dit neemt niet weg dat deze biografie een alleszins bewonderenswaardige studie is, die met haar ruime aandacht voor Huets omgeving en de geprononceerde visie op diens karakter ook de geportretteerde schrijver zelf plezier zou doen.

Hans Beelen

Gerard Walschap, *Kritisch werk 1922-1926*, verzameld, ingeleid en geannoteerd door Manu van der Aa. Gent: Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde, 2006. – 594 pp. ISBN 90 72474 63 5.

Wie onderzoek doet naar literaire kritiek, verliest vaak veel tijd met de materiaalverzameling. Dat geldt des te meer als het recensies betreft van voor 1950, vermits de gedigitaliseerde knipselkrant *LiteRom* voor dat tijdvak erg onvolledig is. Uitgaven die recensies uit die periode bundelen, vallen dan ook onvoorwaardelijk toe te juichen.

Manu van der Aa heeft de kritische geschriften bezorgd die de beroemde en beruchte Vlaamse auteur Gerard Walschap tussen 1922 en 1926 in diverse tijdschriften, zoals *Het Vlaamsche land*, *Dietsche Warande & Belfort* en *Hooger Leven*, heeft gepubliceerd. Zijn boek kan voor heel wat onderzoekers nuttig zijn. Walschapspecialisten zullen er dankbaar gebruik van maken bij hun onderzoek naar de kunstopvattingen van deze auteur, onderzoekers die met de receptie van een bepaalde tekst in die jaren bezig zijn kunnen op een gemakkelijke manier aan alvast Walschaps eventuele beschouwing daarover geraken. Een dergelijke verzameling kan in sommige gevallen ook een soort sneeuwbaleffect genereren door de onderzoeker op het spoor te zetten van bepaalde polemieken, zoals bijvoorbeeld die tussen Ward Hermans en Thomas van der Schelden met Walschap als 'besluiter' uit 1923 (p. 130-135). Van der Aa voorziet deze kritieken steevast van een contextualiserende annotatie; wie de polemiek grondig wil reconstrueren, heeft een deel van het materiaal en de referenties dus voor het grijpen.